

2. Кияновська Л.О. (2007). Галицька музична культура XIX-XX ст.: Навчальний посібник. Чернівці: Книги – ХХІ. 424 с.
3. Левчук Л. (1997). Західноєвропейська естетика XX століття: Навчальний посібник. К.: Либідь. 221 с.
4. Ортега-і-Гасет Х. (1994). Дегуманізація мистецтва. *Вибрані твори*. К.: Основи. 420 с.
5. Шевчук К. (2006). Рецепція феноменологічних ідей Едмунда Гуссерля у творах Романа Інгардена. *Наукові записки Острозької академії*. Серія «Культурологія». Випуск 1. С. 238-258.
6. Ingarden, Roman (1989). Wykłady z etyki. Wybr., opr. i wstęp. Adam Węgrzecki, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

УДК 786.2:78.21(477)(092)Борткевич

<https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.05>**Ю.О. Москвічова**

кандидат мистецтвознавства, доцент  
Вінницький державний педагогічний університет  
імені Михайла Коцюбинського  
м. Вінниця, Україна  
[julia.moskvichova@gmail.com](mailto:julia.moskvichova@gmail.com)

### ФОРТЕПІАННІ ЦИКЛИ У ТВОРЧОСТІ С. БОРТКЕВИЧА

**Анотація.** Розглянуто фортеп'янні цикли С. Борткевича як важливу частину композиторської спадщини митця. Акцентовано на переважанні в творчому доробку композитора фортеп'янної п'єси із широким жанровим розмаїттям. Зазначено, що п'єси програмних фортеп'янних циклів переважно об'єднуються загальною ідеєю або наскрізним сюжетом.

**Ключові слова:** С. Борткевич, фортеп'янні цикли, фортеп'янне виконавство, музичні жанри.

**Abstract.** The piano cycles by S. Bortkevych are examined as an important part of the composer's artistic legacy. The predominance of piano pieces with a wide genre diversity in the composer's creative output is emphasized. It is stated that the pieces within programmatic piano cycles are generally united by a common idea or an overarching narrative.

**Keywords:** S. Bortkevich, piano cycles, piano performance, musical genres.

Особистість Сергія Едуардовича Борткевича (1877–1952) відзначена широкою багатогранністю: композитор, концертуєчий піаніст, концертмейстер, диригент, педагог, літературний перекладач, автор прозових та поетичних текстів. Він належить до плеяди українських композиторів діаспори, музична спадщина якого виходить за межі однієї національно-стильової школи й однієї культури, вона є оригінальним зразком власного музичного світу композитора в результаті синтезу національних і європейських традицій, синтезу романтичної основи музики і модерністських впливів, що було зумовлено світовідчуттям митця.

Музика для фортепіано займає одне з провідних місць у творчій спадщині С. Борткевича. З 74-х опусів 42 – це твори для фортепіано. Віддавши данину великим формам (соната, концерт), головну увагу композитор приділяє фортеп'янній п'єсі. Серед жанрів переважають прелюдія, етюд, танцювальний жанр (вальс, мазурка, полонез, менует, гавот) [3]. Разом з тим, є ноктюрн, капричіо, мелодія, романс, пісня без слів, елегія, балада, скарга, розрада, експромт, роздуми, лірична п'єса, тобто практично весь набір жанрів романтичної епохи. Саме фортеп'янна музика стає творчою «лабораторією» для кристалізації власного музичного стилю музиканта.

Важливою частиною творчого спадку С. Борткевича є **програмні цикли**, у яких номери об'єднуються загальною ідеєю або наскрізним сюжетом.

До групи із загальною ідеєю відноситься більшість ранніх опусів – «Враження» ор. 4, «Опівночі» ор. 5, «Кримські нариси» ор. 8, «Ліричні роздуми» ор. 11, дитячі цикли «З казок Андерсена» ор. 30 і «Маріонетки» ор. 54, а також пізні твори – «Югославська сюїта» ор. 58 та «Фантастичні п'єси» ор. 61.

Другу групу складають опуси, у яких твори пов'язані умовною сюжетною лінією (наскрізний сюжет). Сюди відносимо цикли «З мого дитинства» ор. 14, «Маленький мандрівник» ор. 21 і «Пригоди Тома Сойєра» ор. 68, «Роман» ор. 35, «Дитинство» ор. 39.

Наслідуючи традицію Ф. Шопена, С. Борткевич неодноразово звертається до жанру прелюдії. Ним створено чотири цикли прелюдій (Шість прелюдій ор. 13, Десять прелюдій ор. 33, Сім прелюдій ор. 40, Шість прелюдій ор. 66). Тут переважно панує лірика, красу й багатство якої підкреслюють рідкісні епізоди драматичного та скерцового характеру [1]. Композитор знаходить власні варіанти ладотонального, метроритмічного, фактурного, жанрового або образного об'єднання мініатюр. Присутня свобода ладогармонічного і тонального мислення; насичення звукоряду хроматизмами сприяє посиленню мотивів ностальгічного смутку, ліричної експресії. Панує баланс лірики та емоції, яскравої ефектності, театральності, і проникливості музичного образу.

У творчості С. Борткевича жанр етюд набуває ознак характеристичної п'єси або поетичної замальовки із застосуванням різноманітної палітри технічних прийомів і пісенного типу мелодики з домінуванням низхідних інтонацій меланхолійного характеру. У творах цього жанру, композитор відобразив яскраві образи і картини природи, портрети його сучасників, інтимні почуття, любовні переживання. У 1911 р. написано цикл з 10-и фортепіанних етюдів, а у 1924 р. – цикл «12 етюдів-новел», який став логічним продовженням роботи композитора над удосконаленням власної фортепіанної техніки.

У спадщині композитора присутні 6 музичних педагогічних збірників: «З мого дитинства» (1911), «Маленький мандрівник» (1922), «Музичні картинки за казками Андерсена» (1925), «Дитинство» (1930), «Маріонетки» (1938), «Пригоди Тома Сойєра» (1950, не зберігся). З хронології написання можна зробити висновок, що композитор творив таку музику протягом всього життя, оскільки активно займався педагогічною діяльністю і мав свій погляд на постановку й вирішення педагогічних труднощів. С. Борткевич не лише розкривав музикою цікаві дитячі теми, а й ставив різні виконавські завдання у своїх п'єсах. Твори вирізняються вишуканістю, лаконізмом і філігранною відточеністю всіх деталей [2].

Характерною рисою фортепіанних композицій є переважання мінорних тональностей, мажор використовується лише для створення контрасту. С. Борткевич широко використовує секвенційне розгортання матеріалу, що є однією з ознак народної пісенності й музики епохи Романтизму. У творах композитора важливу роль відіграє педалізація, досконале володіння якою є обов'язковим. Фактурний виклад музичного матеріалу дуже різноманітний (поліфонічний виклад, фігурації, унісонне розгортання голосів, акордовість тощо). В частинах, де присутній народно-пісенний тематизм, мелодія, як правило, викладається подвійними нотами, що відображає традиції народної пісні.

Значна частина фортепіанної спадщини митця – 31 опус – була опублікована за його життя. Чимало музичних творів композитора вважалися втраченими. Але останнім часом дослідники з різних країн (Італії, Голландії, Канади, Америки, Німеччини) знаходять ноти композитора у приватних архівах. Адже за життя С. Борткевича його музику видавали престижні видавництва Німеччини, Австрії та Угорщини. Зацікавленість спадщиною митця сьогодні є беззаперечним фактом. Відбулись численні наукові дослідження в таких країнах як Австрія, Італія, Нідерланди, Південно-Африканська Республіка, США, Україна, Японія та ін. Музика композитора увійшла до концертних програм відомих виконавців світу.

#### Список використаних джерел:

1. Левкулич Є.О. Фортепіанна спадщина Сергія Борткевича у актуальному просторі виконавського мистецтва ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / Національна музична академія України імені П.І. Чайковського. Київ, 2021. 367 с. URL: <https://knmau.com.ua/wp-content/uploads/levkulych-dysertatsiya.pdf>